

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

המלך המשפט

לשון זה, שאנו רגילים בו בתפילות עשרת ימי התשובה, נוגד את הפלל הדקדוקי, שה"א-הידיעה מקומה בסומך ולא בנסמך. הואיל ושיבוש הלשון מעיד גם על שיבוש במסורת — ורבות הדוגמות שניתן להביאן — אנו שואלים לפעמים, אם לא שיבוש חל כאן.

יש צורות דומות גם במקרא, שלשונו רגילה בשמירה על חוקי הלשון, והן אינן מקריות; על-פן נוכל להניח, שהמטבע הבעיתית שלנו טבועה כדרך. הנחה כזו תסתבר, אם נגלה בכולן פנה לשונית סבירה וחד-משמעית. תופעה יוצאת דופן זו מצויה בעיקר בספרים המאוחרים, למן ימי החורבן, אף פי שרשיה נעוצים, כפי הנראה, בלשון הקדומה יותר. הדוגמות הידועות ביותר הן "ואתן את-הספר המקנה" (ירמיה לב, יב), "כל העם הארץ" (יחזקאל מה, טז) — ועמהן עוד "פתור האדם המעלה" (דברי הימים א' יז, יז).

שארן הצורות מקריות, תזכיה העובדה, שירמיה, למשל, אומר באותו עניין עצמו שלוש פעמים 'ספר המקנה' פדין (יא, יב, יד), ואך הפעם הזאת הוא משנה את המטבע. כמובן, מי שמסתפק במבט שטחי, עשוי לראות את השינוי כטעות המעתיק בלבד, וירגיע את מצפונו. צריך להעמיק ראות. עיון קל מראה,

שהנוסח "ואתן את־הספר המקנה" מחזירנו במכוון אל הלשון המקביל הקודם לו, "ואקח את־ספר המקנה" (יא), לאמור 'אוֹתוֹ ספר המקנה שלקחתי'. פירוש הדבר: יידוע נוסף נתבקש במקום זה, ובו בלבד; ולא נתבקש שוב במקומות הבאים אחריו, שכבר הייתה ברורה פגנת הנביא.

בדומה לכך נבין, כי גם יחזקאל ביקש לכלול מעין הטעמה נוספת בלשונו הנ"ל, מעין מה שהביעו דורות קודמים בחזרה על המושג 'כל', כמו "כל העולם כולו" שבתפילה, כלומר 'כל עם הארץ בלי יוצא מן הכלל'. בדברי הימים נבעה תוספת היידוע מדרכה של הלשון להימנע בשם 'אדם' מצורת הנסמך ('אָדָם'), באשר מקורו בשם פרטי; הנפרד 'אָדָם' (תן דעתך על טעם התביר המפסיק שבו) היה עשוי לגרור ה"א־הידיעה גם לעצמו בדרך תת־הפרתית. הן כל ההוספות האמורות בזה מקורן בצורך נפשי, לא בהפרה צלולה.

וזה גם דינו של "המלך המשפט", אף שכנראה גם תהליך חשיבה הפרתית נלָה בו אל הצורך הנפשי. חז"ל ביקשו להחליף את הנוסח המקובל "מלך אוהב צדקה ומשפט", אעפ"י שהוא מביע מפורשות את אהבת ה' את הצדק והמשפט, כלומר את מידת הצדק שלו, את דבקותו השלמה במשפט ואת דרכו לדון בצדק ובמשפט בלבד — משום שבימי הדין מכסה עד עשור אנו מבקשים להבליט את יחידותו בכך. הצורך הנפשי להטעים, כי אין פמזהו מלך, שמשפטו משפט וצדק, ביטל את אריכות הלשון והצמיד את מושגי המלכות והמשפט. 'אוהב משפט' יכול להיות גם מלך בשר ודם, שנטייתו ופנייתו למשפט הצדק נובעות משמחתו לקיים את דבר האל ומבקשת הסיפוק הפרוץ

בכך. הצירוף "מלך המשפט" מצביע על הצדק המוחלט, הפנוי מכל פניות. ועדיין לא נתקררה דעתם של חז"ל, שהרי חייבים אנו להוציא מלבנו כל אפשרות של תפיסת הריבוי, עד שהוסיפו את הידוע המיוחד: "מלך המשפט" הוא אחד, שאפשר גם שני לו; "המלך המשפט" הוא אחד ויחיד.

אין ללמוד מכאן הכשר למטבעות הפסולות של ימינו ממין "הבית-ספר", כפי שרגילים לעשות לפעמים גם אנשי הלשון בשטחיות. הללו שום כונה אין בהן, רק העתקת ה"א-הידיעה יש בהן ממקומה הנכון אל מקום שלא יכירנה, על-דרך הלעזים, שסמיכות שמות אין בהם, אלא הרפכת שמות למלה אחת, וידועה לפניה. אבל הבא לייחד "בית-ספר" מסוים מפל חבריו שבעולם (שבארץ, שבעיר, . . .), באשר אין כמוהו עוד — פונה לו כפונות הנ"ל שגילינו. טוב יעשה אפוא, אם יניח את ה"א-הידיעה הרגילה במקומה, בסומך, ויוסיף בנסמך ה"א לייחוד. "זהו הבית-הספר" — משמעו פאמֶרנו ברגיל "זהו בית-הספר בה"א-הידיעה". אינו דומה מי שמתפונן, וכנתו טובה, למי שאין לו כונה כל עיקר.